

OLIY TA'LIM TALABALARINING MUSIQIY-IJODIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH

T.Akbarov

Qo'qon davlat universiteti San'atshunoslik kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim talabalarining musiqiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli ta'lim muhitida sun'iy intellekt texnologiyalari musiqiy g'oya yaratish, kompozitsion tajriba o'tkazish, musiqiy materialni tahlil qilish, ijodiy topshiriqlarni individuallashtirish, musiqiy bilimlarni mustaqil o'zlashtirish va refleksiv faoliyatni tashkil etish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Maqolada musiqiy-ijodiy kompetensiyaning mazmuni, sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayonidagi funksiyalari, talabaning ijodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari hamda sun'iy intellektdan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish shartlari yoritilgan. Shuningdek, AI vositalaridan foydalanishda akademik halollik, mualliflik, ijodiy mustaqillik va o'qituvchining pedagogik nazorati masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, musiqa ta'limi, sun'iy intellekt, musiqiy-ijodiy kompetensiya, raqamli pedagogika, musiqiy ijodkorlik, kompozitsiya, musiqiy tahlil, individual ta'lim, kreativ tafakkur.

KIRISH

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimining mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllariga yangi talablarni qo'ymoqda. Ayniqsa, oliy ta'limda talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida sun'iy intellektdan oqilona foydalanish muhim pedagogik masalaga aylanmoqda. Musiqa ta'limi ham ushbu jarayondan chetda qolmaydi. Musiqiy ijod, kompozitsiya, aranjirovka, musiqiy tahlil, tinglash, ijrochilik va mustaqil musiqiy faoliyat kabi yo'nalishlarda sun'iy intellekt asosidagi vositalardan foydalanish talabalarining ijodiy imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Biroq musiqa ta'limida sun'iy intellektdan foydalanish masalasiga faqat texnologik yangilik sifatida yondashish yetarli emas. Muhim masala - AI vositalari talabaning musiqiy tafakkuri, ijodiy mustaqilligi va kasbiy kompetensiyasini qanday rivojlantirishi mumkinligini pedagogik nuqtayi nazardan asoslashdir. Musiqiy-ijodiy kompetensiya talabaning musiqiy bilimlarini ijodiy faoliyatda qo'llay olishi, yangi musiqiy g'oyalarni ilgari surishi, musiqiy materialni o'zgartirishi va rivojlantirishi, musiqiy asarni tahlil qilishi, mustaqil qaror qabul qilishi hamda o'z ijodiy faoliyatini baholay olishini nazarda tutadi.

Shu sababli sun’iy intellektning asosiy pedagogik vazifasi talaba o‘rniga ijod qilish emas, balki uning ijodiy fikrlashini qo‘llab-quvvatlash, yangi musiqiy imkoniyatlarni izlashga undash va mustaqil ijodiy qarorlar qabul qilish uchun raqamli muhit yaratishdan iborat bo‘lishi kerak. Musiqiy-ijodiy kompetensiya musiqa ta’limining murakkab va ko‘p tarkibli natijalaridan biridir. U musiqiy bilim, ijrochilik tajribasi, musiqiy eshituv, kreativ tafakkur, mustaqil fikrlash va estetik munosabatning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi. Talabaning musiqiy-ijodiy kompetensiyasi uning tayyor musiqiy materialni takrorlay olishidagina iborat emas. Muhim jihat talabaning mavjud musiqiy material asosida yangi g‘oya yaratishi, musiqiy ifoda vositalarini tanlay olishi, musiqiy fragmentni o‘zgartirishi, turli variantlarni taqqoslashi va eng maqbul ijodiy yechimni tanlay olishidir. Shu nuqtayi nazardan ijodiy kompetensiyaning rivojlanishi uchun talaba erkin tajriba o‘tkazishi, xatolardan qo‘rqmasligi, turli variantlarni sinab ko‘rishi va o‘z qarorlarini asoslay olishi uchun pedagogik muhit yaratilishi zarur. Sun’iy intellekt ana shunday ijodiy muhitni tashkil etishda qo‘shimcha vosita bo‘lishi mumkin.

Sun’iy intellekt musiqa ta’limida bir nechta funksiyalarni bajarishi mumkin. U musiqiy g‘oyalarni izlash va rivojlantirishda yordamchi vosita sifatida, musiqiy materialni tahlil qilish vositasi sifatida, individual topshiriqlarni yaratish vositasi sifatida hamda mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlovchi raqamli resurs sifatida qo‘llanishi mumkin.

Masalan, talaba ma’lum bir musiqiy obrazga mos melodik g‘oyani ishlab chiqishda AI vositasidan foydalanishi mumkin. Bunda AI tomonidan taklif etilgan material tayyor ijodiy mahsulot sifatida qabul qilinmasligi, balki talaba uchun dastlabki g‘oya yoki tajriba materiali sifatida qaralishi maqsadga muvofiq. Talaba taklif qilingan musiqiy materialni tahlil qiladi, uning ayrim qismlarini o‘zgartiradi, yangi variantlar yaratadi va o‘zining ijodiy qarashlariga moslashtiradi. Natijada AI ijodiy jarayonning yakuniy ijodkori emas, balki ijodiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi vositaga aylanadi. Musiqiy ijod jarayonida eng murakkab bosqichlardan biri dastlabki g‘oyani shakllantirishdir. Ba’zan talaba musiqiy obrazni tasavvur qilgan bo‘lsa-da, uni qanday musiqiy vositalar orqali ifodalashni aniqlashda qiyinchilikka duch keladi. Bunday vaziyatda sun’iy intellekt vositalari turli ijodiy variantlarni ko‘rib chiqish imkonini berishi mumkin. Talaba ma’lum bir obraz, kayfiyat, janr yoki musiqiy vaziyat asosida bir nechta variantlarni taqqoslaydi. Keyin ularning qaysi jihatlari maqsadga muvofiq ekanini aniqlaydi va o‘z musiqiy g‘oyasini mustaqil ravishda shakllantiradi. Bu jarayonda eng muhim pedagogik natija tayyor musiqiy mahsulot emas, balki talabaning tanlash, taqqoslash, tahlil qilish va ijodiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarining rivojlanishidir. Sun’iy intellekt vositalari kompozitsion faoliyatda tajriba o‘tkazish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Talaba ma’lum bir musiqiy motivni turli usullarda rivojlantirib ko‘rishi, turli ritmik yoki melodik variantlarni taqqoslashi va o‘zining ijodiy yechimini shakllantirishi mumkin.

Masalan, talaba berilgan melodik motiv asosida rivojlanishning bir necha variantlarini izlab ko‘rishi mumkin. Keyin u variantlarning ritmik, melodik, garmonik va obrazli jihatlarni tahlil qiladi. Eng muhimi, yakuniy variantni

tanlashda talabaning shaxsiy estetik qarashi asosiy mezon bo‘lib qoladi. Bunday yondashuv musiqiy kompozitsiyani algoritm tomonidan bajariladigan jarayonga emas, insonning ijodiy qarorlariga asoslangan faoliyatga aylantiradi. Sun’iy intellektning yana bir muhim pedagogik imkoniyati musiqiy tahlil jarayonini qo‘llab-quvvatlashdir. Talaba musiqiy asarning shakli, janri, ritmik xususiyatlari, melodik rivoji, tembr va boshqa ifoda vositalarini o‘rganishda raqamli vositalardan foydalanishi mumkin. Biroq AI tomonidan berilgan har qanday tahlil tayyor ilmiy xulosa sifatida qabul qilinmasligi kerak. Talaba AI bergan ma’lumotni musiqiy matn bilan taqqoslashi, uning to‘g‘riligini tekshirishi va o‘z xulosasini shakllantirishi lozim. Shunday yondashuv talabaning tanqidiy fikrlashini ham rivojlantiradi. U sun’iy intellektga ko‘r-ko‘rona ishonish o‘rniga, raqamli vosita tomonidan berilgan axborotni tahlil qiluvchi va baholovchi subyektga aylanadi.

Oliy ta’limda talabalar musiqiy tayyorgarligi, qiziqishi va ijodiy imkoniyatlari bilan bir-biridan farq qiladi. Shu sababli bir xil ijodiy topshiriq barcha talabalar uchun bir xil samaradorlikni bermasligi mumkin. Sun’iy intellekt yordamida topshiriqlarni murakkablik darajasi, musiqiy yo‘nalish va individual qiziqishlarga moslashtirish imkoniyatlari kengayadi. Bir talabaga melodik rivojlantirish, boshqasiga ritmik kompozitsiya, yana bir talabaga musiqiy tahlil yoki aranjirovka bilan bog‘liq topshiriq berilishi mumkin. Bunday individuallashtirish talabaning ijodiy imkoniyatlarini hisobga olishga va uning o‘ziga xos rivojlanish trayektoriyasini shakllantirishga yordam beradi. Musika ta’limida mustaqil ta’lim talabaning kasbiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Talaba darsdan tashqari vaqtda musiqa tinglashi, musiqiy asarlarni tahlil qilishi, kompozitsion tajribalar o‘tkazishi va ijodiy loyihalar ishlab chiqishi mumkin.

AI vositalari bunday faoliyatni qo‘llab-quvvatlash uchun qo‘shimcha raqamli resurs vazifasini bajaradi. Talaba musiqiy tushuncha bo‘yicha izoh olishi, ijodiy g‘oyalarini muhokama qilishi, topshirig‘ining turli variantlarini ishlab chiqishi yoki o‘z ishini tahlil qilish uchun savollar yaratishi mumkin.

Biroq mustaqil ta’limda AI dan foydalanish talabaning tayyor javobni nusxalashiga emas, o‘zining mustaqil fikrlashiga xizmat qilishi kerak. Kreativ tafakkur yangi g‘oyalarni yaratish, turli variantlarni ishlab chiqish, muammoga noodatiy yondashish va mavjud bilimlarni yangi vaziyatda qo‘llash qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Musika ta’limida kreativ tafakkurni rivojlantirish uchun AI vositalaridan foydalanishda ochiq topshiriqlarning ahamiyati yuqori. Masalan, talabaga “AI yordamida uch xil musiqiy variant yarating va ularning badiiy afzalliklarini tahlil qiling” kabi topshiriq berilishi mumkin. Bunda asosiy baholash mezonlari AI nechta variant yaratgani emas, talabaning ularni qanday tahlil qilgani, qaysi variantni nima sababdan tanlagani va o‘zining ijodiy qarorini qanday asoslaganidir. Sun’iy intellekt musiqa ta’limida katta imkoniyatlarga ega bo‘lsa-da, uning pedagogik nazoratsiz qo‘llanilishi ayrim muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Eng avvalo, talabaning tayyor AI mahsulotini o‘zining ijodiy ishi sifatida taqdim etishi akademik halollik masalasini yuzaga keltiradi. Sun’iy intellektning ta’limga kirib kelishi o‘qituvchining rolini kamaytirmaydi, aksincha, uning metodik va ekspertlik funksiyalarini kuchaytiradi. O‘qituvchi endilikda nafaqat bilim

manbai, balki talabaga raqamli axborotni tanlash, tekshirish, baholash va undan ijodiy foydalanishni o‘rgatuvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. Musika o‘qituvchisi talabaning AI bilan ishlash jarayonini kuzatishi, ijodiy topshiriqlarni to‘g‘ri loyihalashi va yakuniy natijani musiqiy-pedagogik mezonlar asosida baholashi kerak.

Shuningdek, o‘qituvchi talabaning individual ijodiy uslubini saqlab qolishga alohida e’tibor berishi lozim. AI vositalari barcha talabalarni bir xil uslubdagi musiqiy mahsulot yaratishga olib kelmasligi kerak. Aksincha, texnologiya individual ijodiy qarashlarni rivojlantirishga xizmat qilishi zarur. Bunday modelning pedagogik afzalligi shundaki, u texnologik imkoniyat va inson ijodkorligi o‘rtasida muvozanatni ta’minlaydi. Talaba texnologiyadan foydalanadi, biroq texnologiyaga qaram bo‘lib qolmaydi.

XULOSA

Oliy ta’lim talabalarining musiqiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish zamonaviy musika ta’limining istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. AI texnologiyalari musiqiy g‘oya yaratish, kompozitsion tajriba o‘tkazish, musiqiy materialni tahlil qilish, individual topshiriqlarni ishlab chiqish, mustaqil ta’limni tashkil etish va refleksiv faoliyatni qo‘llab-quvvatlash uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Biroq sun’iy intellektning musika ta’limidagi pedagogik qiymati uning texnik imkoniyatlari bilan emas, balki talabaning ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishga qo‘shadigan hissasi bilan belgilanadi. AI talaba o‘rniga ijod qiluvchi vosita emas, balki uning musiqiy fikrlashini faollashtiruvchi, turli variantlarni sinab ko‘rishiga imkon beruvchi va mustaqil ijodiy qaror qabul qilishini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik vosita sifatida qo‘llanishi lozim.

Shuningdek, sun’iy intellektidan foydalanishda akademik halollik, mualliflik, ijodiy mustaqillik va pedagogik nazorat tamoyillariga rioya qilish muhimdir. Talabaning AI yordamida yaratilgan materialni tayyor mahsulot sifatida qabul qilishi emas, balki uni tahlil qilishi, qayta ishlashi, takomillashtirishi va o‘zining ijodiy qarashlari bilan boyitishi ta’limiy jihatdan yuqori natija beradi.

Umuman olganda, sun’iy intellekt va musika ta’limining integratsiyasi ta’lim jarayonini texnologiyalashtirishdan ko‘ra kengroq pedagogik hodisadir. Uning asosiy maqsadi zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda mustaqil fikrlaydigan, musiqiy materialni tahlil qila oladigan, ijodiy g‘oya ishlab chiqadigan, o‘z qarorlarini asoslaydigan va zamonaviy raqamli muhitda samarali faoliyat yurita oladigan kompetent mutaxassisni shakllantirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.